

Witolda dziwność cała – życie i twórczość Gombrowicza

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Linia chronologiczna](#)
- [Audiobook](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Witold Gombrowicz, *Wspomnienia polskie. Wędrówki po Argentynie*, Warszawa 1977.
- Źródło: Witold Gombrowicz, *Testament. Rozmowy z Dominique de Roux*, Kraków 1969.
- Źródło: Witold Gombrowicz, *Dziennik*, Kraków 2017.
- Źródło: Ewa Sławkowa, *Żywotność formy językowej Witolda Gombrowicza w literaturze ostatnich dekad*, „Stylistyka”, nr 25/2016.

Witolda dziwność cała – życie i twórczość Gombrowicza

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Witold Gombrowicz, początkowo odrzucony jako artysta, po latach został uznany za jednego z najwybitniejszych polskich pisarzy. Zakazany w PRL, przez długie lata istniał prawie wyłącznie w świadomości krytyków i historyków literatury. Dopiero pierwsze wydanie zbiorowe *Dzieł* Gombrowicza (1986) i zniesienie cenzury (1990) przyniosły powolną zmianę w recepcji pisarza. I choć początkowo widziano w nim błazna i obrazoburcę, z czasem stał się sławą i chlubą Polaków.

Twoje cele

- Rozpoznasz autobiograficzne wątki w powieści *Ferdydurke* Witolda Gombrowicza.
- Wyjaśnisz, dlaczego okres emigracji był istotny dla twórczości pisarza.
- Scharakteryzujesz język dzieł Gombrowicza.

Droga Witolda Gombrowicza do powieściowego debiutu

Edukacja

Witold Gombrowicz urodził się 4 sierpnia 1904 r. w Małoszycach na ziemi sandomierskiej, w rodzinie ziemiańskiej. Lata dzieciństwa spędził na wsi, w otoczeniu rówieśników, synów folwarcznej służby. Wspominał później:

((**Witold Gombrowicz**

Wspomnienia polskie.

Wędrowki po

Argentynie

Teoretycznie byłem wodzem, paniczem, istotą wyższą, powołaną do rozkazywania —

w praktyce wszystkie atrybuty mej pańskości, jak buty, kurtka, szalik, guwernantka i, o zgrozo, kalosze, strącały mnie na dno upokorzenia i z ukradkowym, skrzętnie zamaskowanym, podziwem spoglądałem na bose nogi i zgrzebne koszuliny mych podwładnych. [...] Oto już wtedy, w wieku lat dziesięciu mniej więcej, odkryłem coś ohydneho: mianowicie, że my, „państwo”, jesteśmy zjawiskiem zupełnie groteskowym i niedorzecznym, głupim, boleśnie komicznym i nawet wstrętnym...

Źródło: Witold Gombrowicz, *Wspomnienia polskie. Wędrowki po Argentynie*, Warszawa 1977.

((**Witold Gombrowicz**

Testament. Rozmowy z Dominique de Roux

Ta gwardia, to byli moi rówieśnicy, synowie fernali, rodzaj wojska, któremu ja przewodziłem. Ale oni lepiej trzymali się na koniu, lepiej skakali i lepiej włączili na drzewa, ja, dowódca, byłem właśnie najgorszy.

Źródło: Witold Gombrowicz, *Testament. Rozmowy z Dominique de Roux*, Kraków 1969.

Witold Gombrowicz w Vence

Źródło: domena publiczna.

Witold wraz z całą rodziną przeniósł się w 1911 r. do Warszawy i w tym samym roku rozpoczął naukę w znanym gimnazjum męskim im. św. Stanisława Kostki. Ukończył tę

szkołę w 1922 r., pozostawiając po sobie opinię ucznia jakby nieobecnego i zarazem przeciętnego, który tylko od czasu do czasu ujawniał swoje intelektualne możliwości. Opinia Gombrowicza o szkole była jednoznaczna:

Witold Gombrowicz

Testament. Rozmowy z Dominique de Roux

W dniu, w którym ujawni się cała prawda o tym nauczaniu szkolnym – dzień ten jeszcze bardzo odległy – ludzkość znajdzie się w obliczu gigantycznej mistyfikacji i monstrualnego oszustwa. Wyjdzie na jaw wtedy, że nauczyciel głądzi, uczeń nie słucha; że nikt nic nie robi; że uczeń oszukuje, nauczyciel się daje oszukiwać; że gdyby ścisnąć, trzydzieści godzin intensywnej nauki starczyłyby za trzy kwartały obecnej szkoły. [...] To nauczanie rozwleczone, rozglęzione, biurokratyczne, apatyczne, jest przeciwieństwem prawdziwej nauki, tej zwięzłej, natężonej i elektryzującej.

Źródło: Witold Gombrowicz, *Testament. Rozmowy z Dominique de Roux*, Kraków 1969.

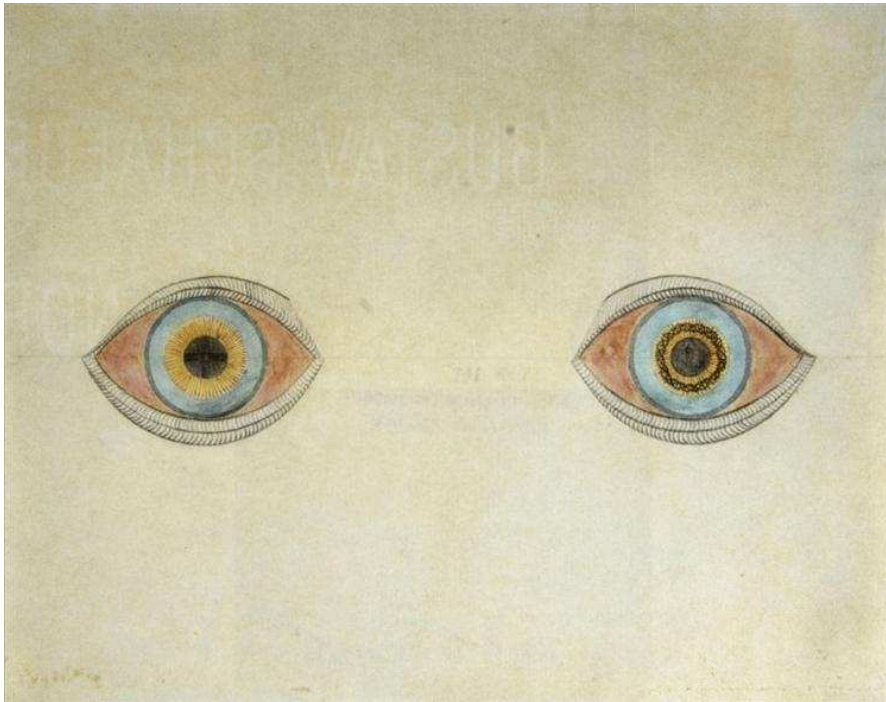
Tuż po maturze przyszły pisarz zaczął studia prawnicze na Uniwersytecie Warszawskim, lecz również na tym etapie edukacji nie osiągał wysokich wyników. Wszystko, co było dla niego ważne, odkrywał sam: miał ogromną **erudycję** literacką i filozoficzną, czytał po nocach i w czasie licznych chorób; wertował dzieła Kanta i Dickensa, Schopenhauera i Sienkiewicza, Słowackiego i Szekspira. Słowem, czytał niemal wszystko, wielką literaturę polską i obcą obok licznych książek przygodowych, sensacyjnych i romansów.

Podróże kształcą

Podwaliny światopoglądu

Początki twórczości

A kto czytał, ten trąba!

August Natterer, *My Eyes in the Time of Apparition*, 1913

Źródło: domena publiczna.

Słownik

Banco Polaco (Banco Polaco Polska Kasa Opieki S.A.)

założona w 1931 roku argentyńska filia banku PKO umożliwiająca polskim emigrantom m.in. przysyłanie pieniędzy rodzinom żyjącym w ojczystym kraju

erudycja

wszechstronna wiedza książkowa

groteska

(wł. *grottesca*) – estetyka oparta na połączeniu w obrębie jednego dzieła elementów sprzecznych, np. komizmu i tragizmu, i przejawianiu elementów świata przedstawionego

„Kultura”

wydawany w latach 1947–2000 polski miesięcznik emigracyjny, wychodzący początkowo w Rzymie, a od 1948 roku w Paryżu. Redagowana przez Jerzego Giedroycia „Kultura” była jednym z najważniejszych polskich wydawnictw polityczno-kulturalnych po II wojnie światowej, z pismem współpracowali tacy twórcy jak Czesław Miłosz, Witold Gombrowicz czy Gustaw Herling-Grudziński

postkolonializm

(łac. *post* – po + *colonia*) – okres po upadku kolonializmu; termin określający teorie literaturoznawcze i filozoficzne dotyczące kwestii dziedzictwa epoki kolonializmu i imperializmu w kulturze. W literaturze postkolonializm zajmuje się krytyczną analizą

dzieł pisarzy pochodzących z byłych kolonii, z krajów kolonizujących i kolonizowanych, porusza tematykę związaną z kształtowaniem się tożsamości narodowej, wpływem kultury kolonizatorów na podległe kraje oraz stosunkami między nimi

romans łotrzykowski

(powieść łotrzykowska, powieść pikarejska, picaresca) – awanturniczny utwór prozatorski opisujący dzieje włóczęgi-oszusta, którego historia służy satyrycznemu przedstawieniu epoki. Pierwowzorem powieści łotrzykowskiej jest anonimowy utwór hiszpański o tytule *Łazik z Tormesu* opublikowany w 1554 roku

Linia chronologiczna

Gombrowicz na emigracji

Lata na emigracji to pod wieloma względami niezwykle ważny okres w biografii pisarza. Najdłużej Gombrowicz mieszkał w Argentynie; dzielił ten okres na trzy mniej więcej równe etapy.

Polecenie 1

Scharakteryzuj problemy, jakie napotkał Witold Gombrowicz jako pisarz emigracyjny.

Polecenie 2

Zastanów się, co może utrudniać tłumaczenie powieści Witolda Gombrowicza *Ferdydurke* na język obcy. Zanotuj swoje spostrzeżenia.

Język Gombrowicza

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PLkC8uvVT>

Aby zrozumieć niezwykłość sposobu, w jaki Gombrowicz traktuje język w swoich dziełach, trzeba pamiętać, że autor *Ferdydurke* nigdy nie był pisarzem realistycznym, to znaczy nigdy nie opisywał rzeczywistości takiej, jaką widzimy. Można by go natomiast nazwać autorem prozy groteskowo-fantastycznej. Fantastyczność jego dzieła rozgrywa się w języku i przez język. To język tak swoisty, że autorstwo Witolda Gombrowicza można rozpoznać po lekturze kilku zaledwie zdań któregośkolwiek z jego utworów. W zabawie, w grach językowych, w siatce tworzonych przez pisarza *ad hoc* terminów (najczęściej bardzo dowcipnych i zdumiewająco trafnych) uchwycona jest nowa wizja człowieka i związków między ludźmi. Gombrowiczowskie metaforyczne terminy najczęściej opisują niuanse i aspekty sprawowania i podlegania władzy w skali mikro (bo Gombrowicz ukazuje zazwyczaj siły działające w małych, raczej nieformalnych grupach, takich jak rodzina czy szkolna klasa). Spontanicznie tworzone definicje rozwijają się często w całe fabuły, stają się narracjami. I tak prof. Pimko, kiedy już w wystarczającym stopniu „upupił” narratora *Ferdydurke*, porwał go i zaprowadził do szkoły, gdzie Józio uczestniczył jako superarbiter w pojedynku na miny Miętusa i Syfona, obserwował starcie pomiędzy „chłopiętami” a chłopakami, „tonął w niemożności” i jęczał wraz z innymi, że „Słowacki wielkim poetą był. „Zrobić komuś gębę”, „upupić” (co znaczy mniej więcej: postrzegać kogoś jedynie poprzez pogardliwy lub lekceważący stereotyp), „czytać coś belfrem” (interpretować coś schematycznie i banalnie), „wybrać Syncyznę zamiast Ojczyzny” (pragnąć młodości, namiętności, stawania się, a nie doskonałej, zastygłej dojrzałości), „gwałcić przez uszy” (udzielić komuś wiedzy niechcianej, uświadomić na siłę), „wielkim poetą być” (powiedzenie wyrażające pochwałę czy podziw całkowicie pusty i nieautentyczny) – znaczenie wyżej przytoczonych wyrażen trudno wytłumaczyć bez sięgnięcia po język literacki. Słowne wynalazki Gombrowicza są nieodłączną częścią świata przedstawionego w jego powieściach i bez tego kontekstu ich treść jest wręcz niemożliwa do zdefiniowania. Bo co znaczy „chcieć pobra...tać się z parobkiem”, „toczyć pojedynek na miny”, „mieć pensjonarkę w sobie”, „dawać sobie ślub w kościele ludzkim”, „być poniekąd Mojżeszem”, „dutknąć kogoś palicem”, „nie być tak głupim, aby coś mniemać albo i nie mniemać”. Znaczenie tych sformułowań staje się klarowne dopiero w trakcie lektury – kiedy czytamy, język Gombrowicza staje się zrozumiały, a my śmiejemy się i rozkoszujemy trafnością wyrażen. Witold Gombrowicz był ekscentrycznym,

niepowtarzalnym twórcą, jednym z największych indywidualistów w polskiej literaturze. Szalony i rozsądny, zabawny i tragiczny, obcy i bardzo swojski towarzyszy od lat czytelnikom na całym świecie. Czy przeniesiemy kiedyś jego ziemskie szczątki na Wawel? Czy okaże się ironicznym i prześmiewczym, ale jednak Wieszczem polskiej wspólnoty, polskiego narodu?

Źródło: Englishsquare Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 1

Wyjaśnij, jak rozumiesz umieszczone w tabeli Gombrowiczowskie sformułowania.

SFORMUŁOWANIE	WYJAŚNIENIE
„chcieć pobra...tać się z parobkiem”	
„mieć pensjonarkę w sobie”	
„toczyć pojedynek na miny”	

Polecenie 2

Zinterpretuj przytoczone wyżej sformułowania w odniesieniu do sytuacji przedstawionych w powieści *Ferdydurke* (wizyta na wsi, mieszkanie u Młodziaków, nauka w szkole). Zastanów się, co oznaczają w kontekście fabuły powieści.

Ćwiczenie 1

Które z określeń najtrafniej charakteryzują język i styl twórczości Witolda Gombrowicza? Zaznacz właściwy zbiór.

- ☐ absurdalny, patetyczny, odrealniony, liryczny
- ☐ groteskowy, stylizowany na gwara, ironiczny, absurdalny
- ☐ sentymentalny, realistyczny, liryczny, groteskowy
- ☐ absurdalny, groteskowy, prześmiewczy, ironiczny, odrealniony

Ćwiczenie 2

Zapoznaj się z poniższym fragmentem tekstu krytycznoliterackiego. Następnie podaj podobieństwa językowe między cytatem z *Trans-Atlantyku* Witolda Gombrowicza i fragmentem powieści Michała Witkowskiego *Barbara Radziwiłłówna z Jaworzna-Szczakowej*.

((Ewa Sławkowa

Żywotność formy językowej Witolda Gombrowicza w literaturze ostatnich dekad

Cecha niejednoznaczności charakteryzująca styl Gombrowicza dobrze widoczna jest w kolejnym fragmencie, w którym eksponowane jest napięcie semantyczne między znaczeniem dosłownym a metaforycznym: 'pić do kogoś' – robić aluzję, przytyki, krytykować kogoś:

Zapomniał chyba, że właśnie o to **Picie** zwada była! Jakoż Starego dało się słyszeć zapytanie: – Do kogo pan **pijesz**? Ale do kogo on tam **pił**? Do nikogo **nie pił**. **Pił** ze strachu i od ust kubka nie odejmuje... **Pije**

tedy **Pije**, żeby **Zapić... Pije i Przepija!**... Ze strachu jeszcze bardziej **Pije** i tym **Piciem** na Gniew Tomasza się wydaje... a Gniewu coraz bardziej się lękając **Pije i Pije**. Wykrzyknął Tomasz: – A, **do mnie pan pijesz!** A przecie nie do niego **Pił** tylko do Syna.

Ta sama Gombrowiczowska maniera stylistyczna ujawni się pod piórem Michała Witkowskiego w jego utworze *Barbara Radziwiłłówna z Jaworzna-Szczakowej*. Spójrzmy na następujący fragment eksploatujący niejednoznaczność czasownika ‘kręcić się / kręcić – ‘być w ciągłym ruchu’, ale także ‘poruszać się bez celu po jakimś terenie’:

Owszem, dużo się tego **kręci**. Luźnych, bezpańskich. Psychłopców. Koło pizzerii dużo się tego **kręci**. Na rogu ulicy Kablowej, tuż przy samej stacji się **kręcą**... Bo jak się urwis już raz tu **kręci**, to już się **kręci** i zawsze można go tu spotkać, w tej części miasta, z samej natury **kręcenia** to wynika. Chyba żeby była poważniejsza jakaś draka z policją, to on się może przenieść z tym swoim **kręceniem** na bezpieczną odległość dwie ulice dalej i już się tam odtąd będzie zawsze plątał. Ale normalnie to wrócisz, patrzysz i nie ma go, znaczy, że tylko po coś poleciał... (ale wróci zziąjany i dalej będzie **się kręcił**).

Źródło: Ewa Sławkowa, *Żywotność formy językowej Witolda Gombrowicza w literaturze ostatnich dekad*, „Stylistyka”, nr 25/2016.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Lewandowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Witolda dziwność cała – życie i twórczość Gombrowicza

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;

7) rozumie pojęcie groteski, rozpoznaje ją w tekstach oraz określa jej artystyczny i wartościujący charakter;

8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;
- 2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

II. Kształcenie językowe.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

- 7) rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym; odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego.

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

- 1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowców;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

- 1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;
- 4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;
- 11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

IV. Samokształcenie.

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- rozpoznaje autobiograficzne wątki w powieści *Ferdydurke* Witolda Gombrowicza,
- wyjaśnia, dlaczego okres emigracji był istotny dla twórczości pisarza,
- charakteryzuje język dzieł Gombrowicza.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- burza mózgów;
- z użyciem e-podręcznika.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Witolda dziwność cała – życie i twórczość Gombrowicza”. Nauczyciel prosi uczniów, by podzielili się na 5 grup. Każda z nich przygotowuje fragment z *Ferdydurke* W. Gombrowicza, który uznaje za ciekawy ze względu na język.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel prosi uczniów, by metodą burzy mózgów przygotowali odpowiedź na pytanie: kim był Gombrowicz? Uczniowie gromadzą fakty, nazwiska, daty, terminy literackie, które kojarzą się im z postacią pisarza. Mogą notować swoje przemyślenia w formie mapy myśli. Po kilku minutach, pod kierunkiem nauczyciela, porządkują wspólnie swoje ustalenia.
2. Podanie celu i tematu zajęć.

Faza realizacyjna:

1. Uczestnicy zajęć indywidualnie zapoznają się z informacjami na temat pisarza zawartymi w bloku tekstowym lekcji. Notują w zwięzłych punktach kolejne etapy rozwoju kariery twórczej Gombrowicza.
2. **Praca z multimediami.** Uczniowie zapoznają się z medium w sekcji „Linia chronologiczna”. Tworzą notatkę podsumowującą wiadomości w materiale. Następnie wykonują polecenie: 1.
3. Później uczniowie odczytują przygotowane wcześniej fragmenty z *Ferdydurke*, które zaintrygowały ich ze względu na język zastosowany przez Gombrowicza. Nauczyciel odczytuje polecenie 2 towarzyszące linii chronologicznej: *Zastanów się, jakie problemy może napotkać tłumacz przy próbie przełożenia powieści Witolda Gombrowicza Ferdydurke na język obcy. Zanotuj swoje spostrzeżenia.* Uczniowie ustalają odpowiedzi, odnosząc się do zacytowanych fragmentów powieści.
4. Prowadzący odtwarza audiobook. Następnie prosi, by uczniowie, pracując nadal w grupach, wykonali zamieszczone w tej sekcji polecenia i ćwiczenia. Po upływie ustalonego czasu przedstawiciele grup prezentują odpowiedzi, a nauczyciel weryfikuje ich poprawność.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel zadaje pytanie podsumowujące: kim był Witold Gombrowicz? Czy dziś jest ważną postacią polskiej literatury?
2. Nauczyciel zawiesza na tablicy dwa plakaty z narysowanym koszem i walizką. Rozdaje uczniom po dwie karteczki samoprzylepne. Prosi, aby uczniowie zapisali na jednej z nich, przemyślenia, które zabiorą z sobą po zajęciach; na drugiej to, czego nie akceptują. Jedna osoba odczytuje zapisy przy walizce i koszu.

Praca domowa:

1. Przygotuj prezentację multimedialną, w której podsumujesz zdobyte podczas lekcji wiadomości.

Materiały pomocnicze:

- Klementyna Suchanow, *Gombrowicz. Ja, geniusz*, Wołowiec 2017.
- Witold Gombrowicz, *Wspomnienia polskie*, Warszawa 1977.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Linia chronologiczna” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.